

«بسم الله الرحمن الرحيم»

عنوان مقاله

آثار حسد بر روح و روان انسان

معصومه نعیم پور^۱

چکیده

اسلام برای سلامت روان اهمیت و ارزش فراوان قائل شده است؛ چنانچه انسان مؤمن را شخصی دارای قلب سلیم و برخورداری از سلامت روان دانسته و سرچشمه بسیاری از رذائل اخلاقی را به نوعی از مشکلات روانی میداند. از سوی دیگر از حسادت می توان به عنوان یکی از رذائلی که نقش مهمی در انحراف انسان و جامعه از مسیر کمال و تعالی دارد نام برد. همچنین با توجه به تعریف حسادت در فرمایشات بزرگان دین، اصل حسد و حسادت ورزی به نفس و روان انسان برمیگردد و علاوه بر تأثیر بر جسم و تشدید بیماریهای آن، سلامت روان فرد را نیز به خطر میاندازد. لذا با توجه به اهمیت موضوع، هدف از پژوهش حاضر که به روش توصیفی کتابخانه ای انجام گرفته؛ بررسی آثار حسادت بر روح و روان انسان میباشد. با توجه به علل، ریشه و زمینه های حسادت، در بسیاری موارد علت حسادت افراد، فقدان اعتماد به نفس، احساس حقارت، عدم آگاهی و ضعف ایمان شناخته شد. در چنین مواردی فرد حسود برای تسکین رنج ناشی از ضعف های خود به دیگران حسادت میورزد و آرزو میکند آنچه را خود ندارد دیگران هم نداشته باشند. مطابق با شناخت این عوامل، مهمترین نتایج به دست آمده بیانگر آن است که افراد برای درمان حسادت توانایی ها و ویژگی های مثبت خود را

^۱. سطح ۲ حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها آبادان

بشناسند وبا تقویت آنها به آن نعمتهایی که در نظر دارند، دست یابند و موجبات پیشرفت خود و جامعه را فراهم آورند. راه درمان اصلی، تقویت ایمان و اصلاح نگرش است. انسان به شناخت صحیحی از خود و تواناییهای خود دست نمییابد مگر اینکه خداوند را بشناسد و رابطه او را با خود تعالی بخشد. در این صورت است که میتوان با روحیه ای سالم و جسمی قوی و نیرومند در راه رسیدن به کمال واقعی گام برداشت.

کلید واژه : آثار، انسان، حسد، روح و روان

مقدمه :

این مقاله، به بررسی آثار حسد بر روح و روان انسان پرداخته است. حسد، از خبیثترین امراض نفسانی و دشوارترین و بدترین رذائل است که آثار فراوانی در دنیا و آخرت شخص حسود دارد.

حسد در چند آیه از قرآن کریم ذکر شده و طبق فتوای علمای عظام، حرام و گناه کبیره است. از آنجا که انسان اشرف مخلوقات است و با تهذیب و مجاهده نفس می تواند به کمال ابدی برسد و بهشت جاویدان را برای خود برگزیند؛ پس باید تمام رذایل اخلاقی و آثار آنها را بشناسد و تمام تلاش خود را به کار گیرد تا خود را از این رذایل خبیث پاک کند. حسد هم یکی از این رذائل است که صاحب خود را گرفتار دنیا و عقاب عقبی می سازد، به طوری که در دنیا لحظه ای خالی از غم و اندوه نیست چون که هر نعمتی نزد کسی ببیند متالم می شود و هم با تقدیم حسنات خود به شخص محسود نامه اعمال خود را خالی و سبک می سازد و خشم خدا را به جان می خرد. پس بر انسان عاقل است که خود را از این بیماری مهلک نجات دهد و برای درمان خود بکوشد تا عاقبت بخیر شود.

مهمترین کتاب هایی که درباره این موضوع نگاشته شدند، عبارتند از : کتاب معراج السعاده از ملا احمد نراقی، کتاب قلب سلیم از شهید محراب سید عبدالحسین دستغیب و کتاب اخلاق از عبدالله شبر و...

در مقاله پیش رو سعی شده به سوالات زیر پاسخ داده شود:

۱. آثار حسد بر زندگی دنیوی و اخروی انسان چیست؟

۲. حسد چه آسیب‌هایی به جسم و روح انسان می‌زند؟

۳. حسد چگونه درمان می‌شود؟

مفهوم شناسی حسد

معنای لغوی حسد؛ معنی حسد (ح س د) : بدخواهی ، بد خواستن ، رشک ، غیرت ، بد خواستن برای کسی ، تمنی زوال نعمت از دیگری ، حسود ، حسادت ، خلاف غبطه ، تنگ چشمی.^۱

معنای اصطلاحی حسد؛ حسد ناخشنودی از موفقیت کسی و زوال نعمت او را تمنا کردن است.^۲

حسد حد افراطی رفتار کسی دانسته شده است که از نیک بختی مردمان رنج می‌برد.^۳

بر پایه تعریفی، حسد، آرزوی نابودی نعمت‌های دیگران و خواستن آن نعمت‌ها فقط برای خود است.^۴

لیکن در تعریفی دقیق‌تر، آرزوی زوال نعمت‌های دیگران است که چه بسا با تلاش برای نابودی آن همراه باشد.^۵

مفهوم شناسی روح و روان

معنای لغوی روح و روان، مهجۀ (م ج) ، جان و روح ، جان ، خون یا خون دل ، خون میان دل ، خون که در درون دل است ، سویداء ، حبه القلب ، ثمره القلب.^۶
معنای اصطلاحی روح و روان ، روان به انگلیسی: psyche در روان‌شناسی به همگی ذهن، خودآگاه و ناخودآگاه گفته می‌شود.^۷

۱. سایت لام تا کام

۲. سلیمان بن اشعث ابوداود، سنن ابی داود، چاپ محمد محیی الدین عبدالحمید، قاهره (چاپ افسر بیروت)

۳. محمد بن احمد ازهری، تهذیب اللغة، ج ۴، چاپ عبدالکریم عزباوی، قاهره

۴. خمینی، شرح چهل حدیث، تهران، ۱۳۷۳ ش.

۵. حدیث بن ابراهیم تفلیسی، وجوه قرآن، چاپ مهدی محقق، تهران ۱۳۵۹ ش

۶. فرهنگ فارسی

۷. سایت ویکی پدیا

روان در واژه با روح برابر دانسته شده است. روان درهم آمیختگی منش انسان است که بیشتر در روان‌شناسی بررسی می‌شود و در پی برخورد رفتارها و احساسات نمود می‌یابد و رخداد آن ناپیداست، ولی روح چیزی فرامادی است و در پیدایش خود وابسته به چیز دیگری نیست و تنها دربارهٔ نهاد فرامادی مردمان نیست؛ که برای توصیف دیگر چیزهای فرامادی نیز کاربرد دارد و زمینه ای دینی است.^۱

روان به عنوان یک منبع یا ابزار نیز قابل توصیف است که به عنوان نمادی از منابع یا ابزارهای دیگری با عنوان عقل، فکر و مغز، کار یادگیری، انتخاب و استفاده از هر رفتاری را انجام می‌دهد. درواقع این منبع یا ابزار، از طریق انجام یکسری محاسبات رفتاری، کار انتخاب و استفاده از رفتار را انجام می‌دهد که این محاسبات بر مبنای منطق عقلانی بوده و در راستای توجه به منافع خاص انجام می‌شود. البته آنچه که گفته شد شکلی منطقی از عملکرد روان است و شکل غیرمنطقی آن داستانی جدا دارد.^۲

مفهوم شناسی انسان

معنای لغوی انسان، مترادف انسان: آدم، آدمیزاد، آدمی، انس، بشر، مردم، ناس.^۳

جانوری از تیره نخستینیان از شاخه پستانداران از گونه آدمها که بسبب رشد کامل مغز از دیگر جانوران ممتاز است و قدرت بیان افکار بوسیله تکلم را دارد و تنها جانوریست که همیشه ایستاده راه می‌رود.^۴

نام سوره هفتاد و ششم از قرآن مجید. مکی دارای ۳۱ آیه آن را سوره دهر نیز نامند.

معنای اصطلاحی انسان، انسان در لغت از واژه «انس» گرفته شده است، و انس به معنای اُلْفَت و محبت است. اطلاق نام انسان بر او بخاطر این است که با هر چیزی که به او پیوسته و همراه است اُلْفَت دارد و انس می‌گیرد. واژه انسان به بشر و بنی

^۱. همان

^۲. سایت واژه یاب

^۳. سایت آبادیس

^۴. فرهنگ فارسی

آدم از این رو اطلاق می‌شود که وجودش و خلقتش تنها با محبت به یکدیگر، قوام و ثبات خواهد داشت و لذا گفته‌اند انسان‌ها فطرتاً اجتماعی هستند زیرا قوام و دوام وجودشان به یکدیگر پیوسته است و ممکن نیست، انسان به تنهایی بتواند تمام نیازها و اسباب زندگی خود را فراهم نماید.^۱

انسان نام است برای جسد معین و نفس معین که ساکن در آن جسد است و جسد و نفس دو جزء برای انسانند، یکی از آن‌دو جزء شریف است... یکی مانند درخت است و دیگری مانند ثمره درخت، نفس راکب و جسد مرکوب است. از رسائل اخوان الصفا بنقل از فرهنگ علوم عقلی: «انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج»؛^۲ بیافریدیم ما این مردم را از نطفه ای آمیخته.^۳

حسد در آیات قرآن

«أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا».^۴

بلکه به مردم برای آنچه خدا از فضل خویش به آنان عطا کرده رشک می‌ورزند در حقیقت ما به خاندان ابراهیم کتاب و حکمت دادیم و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم .

«وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ».^۵ بسیاری از اهل کتاب پس از اینکه حق برایشان آشکار شد از روی حسدی که در وجودشان بود آرزو میکردند که شما را بعد از ایمانتان کافر گردانند پس عفو کنید و درگذرید تا خدا فرمان خویش را بیاورد که خدا بر هر کاری تواناست .

^۱.سایت ویکی وحدت

^۲.انسان، آیه ۲

^۳. کشف الاسرار میبدی ج 10 ص. (313)

^۴.نساء، آیه ۵۴

^۵.بقره، ۱۰۹

و تدبر در نزدیک بودن خلاصی از دار غربت و رسیدن به ایستگاه ابدی و آرامگاه جاودانی که طلوعه‌اش ساعت مرگ است. نیز اندیشه در گزارشات خود در سرای آخرت به تفصیلی که در قرآن مجید به آن خبر داده شده و همچنین اندیشه در کیده‌های شیاطین و راه خلاص از آنها.^۱

حضرت سجاد علیه السلام عرض می‌کند: «خدایا ! آنچه شیطان در دل من می‌اندازد از آرزوی باطل و گمان ناروا و رشک بردن ، آنها را از دلم بزدا و به جای آن قرار ده یاد کردن بزرگی تو و اندیشه در توانایی تو و پایان کار نگرستن در برابر کیده‌های دشمن تو که ابلیس است».^۲

درمان علمی حسادت

علمی که نافع است از برای این مرض، آن است که اول تامل در بی ثباتی دنیا و فنائی این عاریت سرانمایی و یادمرگ خود و محسودکنی . و بدانی که این چند روزه دنیا را قابلیت آن نیست که به واسطه آن ، حسد بر بندگان خدا بری .

تاچشم برهم زنی حسود و حاسد در خاک پوسیده و فاسد گردیده اند و نام ایشان از صفحه روزگار محو شده و در آن عالم به کار خود درمانده آمد.^۳

حسود بداند حسد خسران دنیا و عقبی را برایش به ارمغان می‌آورد ، زیرا حسد در واقع عبارت است از خشم بر قضای الهی و ناخوش داشتن نعمت او که بین بندگان خود تقسیم نموده و بیزار از عدل او که با حکمت خفیه خود در ملکش اقامه نموده است و این جنایتی بس بزرگ است که در مقابل پروردگار عادل و حکیم مرتکب شده است .

از طرف دیگر بداند که با حسد از زیّ اولیاء خدا خارج شده با شیطان و کفار هم مسلک گشته است، چه اینکه اولیاء خدا بندگان او را دوست دارند و ابلیس و کفار پیوسته برای مومنین آرزوی بلاء می‌کنند و زوال نعمت آنها را خواستارند .

خدای تعالی می‌فرماید :

۱. دستغیب، قلب سلیم، ص ۳۰۳

۲. صحیفه سجادیه، دعای ۲۰

۳. نراقی، معراج السعاده، ص ۳۸۸

﴿إِنْ تَسْأَلُهُمْ حَسَنَةً تَسْأَلُهُمْ وَإِنْ تُصِيبُكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا ۖ وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۖ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾^۱

اگر خیری به شما رسد اندوهگین شوند و اگر به مصیبتی گرفتار آید شادمان گردند. اگر شکیبایی ورزید و پرهیزگاری کنید از مکرشان به شما زانی نرسد، که خدا بر هر کاری که می‌کنند احاطه دارد.

«وَدَّ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُدُّونَكُمْ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ». بسیاری از اهل کتاب پس از اینکه حق برایشان آشکار شد از روی حسدی که در وجودشان بود آرزو میکردند که شما را بعد از ایمانتان کافر گردانند پس عفو کنید و درگذرید تا خدا فرمان خویش را بیاورد که خدا بر هر کاری تواناست.^۲

«این‌ها ضررهایی است که حسد برای دین و آخرت انسان به بار می‌آورد».

و اما ضرر دنیایی حسد، آن است که حسود در عذابی دردناک و غم و غصه‌ای سوزناک که حسدش برای او فراهم کرده به سر می‌برد، زیرا می‌بیند که روز به روز نعمت، نصیب دشمنانش می‌شود و حسد او هر چند زیاد باشد در نعمت دیگران تاثیر ندارد، چه اینکه اگر حسد حاسدان در نعمت‌ها موثر بود با حسد کفار هیچ نعمتی برای مومنین باقی نمی‌ماند.

آری حسد هیچ ضرری به محسود نمی‌رساند چون نعمتی را که خدا برای بندگانش مقرر کرده است را با هیچ وسیله‌ای نمی‌توان سلب کرد، بلکه همانطور که گفتیم زیان حسد متوجه حسود است و به حال محسود نافع و برای دنیا و آخرت او مفید است.

سود دنیوی، اینکه دشمنش پیوسته مغموم و بد حال و در عذاب است زیرا هیچ عذابی از عذاب حسود بالاتر نیست، این درد و عذاب را حسود با دست خود فراهم کرده و خواسته درونی دشمنانش را محقق نموده است این یکی از مهم‌ترین اغراض دنیوی خلق است. اما سود اخروی، اینکه محسود به سبب حسد مظلوم واقع شده

^۱ آل عمران، آیه ۱۲۰

^۲ بقره، آیه ۱۰۹

است مخصوصاً اگر حسد، شخص حسود را به غیبت یا حمله بر عرض محسود و هتک ستر و ذکر معایب او وادار کند.

این‌ها هدایایی هستند که حسود به وسیله انتقال حسناش به دیوان عمل محسود به او هدیه می‌کند تا زمانی که فردای قیامت غرق در افلاس و محرومیت از حسنات با او ملاقات کند و همچنان که از راحت دنیا محروم بود «در آخرت دچار عذاب الیم شود». نتیجه اینکه نعمتی بر نعمت محسود و شقاوتی بر شقاوت خود افزوده است.^۱

نتیجه گیری:

در اسلام، حسد به عنوان یکی از رذائل اخلاقی و امراض روحی معرفی شده است؛ که باعث تنهایی انسان، حزن و اندوه و افسردگی او می‌شود. دنیای او را تباه ساخته و طبق روایات فراوانی از اهل بیت علیهم السلام جسم او را بیمار می‌سازد و عمر او را کوتاه می‌کند.

انسان حسود، همواره فقط به خود ظلم می‌کند ایمان خود را نابود کرده و حسنات خود را از بین می‌برد. در دنیا هم از رشد و پیشرفت خود باز می‌ماند و عمر خود را در آتش حسرت و اندوه از نعمت‌های خدا که به بندگان خود عطا کرده تلف می‌کند.

انسان، مخلوقی که در گرانمایی در وجود خود دارد و می‌تواند به اعلیٰ علین برسد، افسوس که با این بیماری مهلک خود را عذاب داده و گرفتار جهنم سازد. بنابراین بر هر انسانی واجب است تمام ویژگی‌ها و آثار حسد را بشناسد و در این زمینه مطالعه و تحقیق کند تا گرفتار آن نشود، یا اگر اثری از آن در وجود خود یافت با توکل بر خدا و توسل به اهل بیت علیهم السلام و تلاش و همت، خود را از این بیماری صعب‌العلاج رها سازد و به درمان علمی و عملی خود بپردازد.

و باید دانست که درمان گناه قلبی دشوار است و زمان درازی باید به داروهایی که بر نفس تلخ و ناگوار است و در داروخانه الهی یعنی قرآن و علوم آل محمد علیهم السلام تعیین شده خود را مداوا کند تا از آن پاک شود، برعکس گناه جسمی که

^۱.شیر، اخلاق، ص ۲۵۸

درمانش نسبت به گناه قلبی زود و آسان است ؛ مثلاً شرابخواری یا قماربازی و مانند این‌ها ، هرگاه شخص به راستی از خدا بترسد و از کار خود پشیمان شود و تصمیم بر ترک آن گیرد و اگر آن گناه را تدارکی لازم باشد انجام دهد برای پاک شدنش کافی است، ولی گناه قلبی چون امر ثابت نهانی است برای پاک شدن دل از آن نیاز به گذشت زمان درازی دارد که در آن مدت به داروهای مقرر در طب الهی باید مداومت داشته باشد و چنانچه در مداوای آن مسامحه شود آن گناه ریشه‌دارتر و سخت‌تر می‌شود تا جایی که جز به آتش دوزخ درمان نخواهد شد .

و باید دانست که عقده‌ها و کمبودها به همراه تنبلی و کسالت از اسباب عمده حسادت است . پس باید کوشید با سعی و تلاش کمبودها را جبران کرد و عقده‌ها را از دل زدود و دانست که در زندگی هر کسی را سهمی و نصیبی است مقدر که با سعی و کوشش به آن خواهد رسید چنانکه، خداوند متعال فرمود : «وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى»^۱.

فهرست منابع:

*قرآن

*نهج البلاغه

*صحیفه سجادیه

۱- بن‌شعبه حرانی ، تحف العقول

۲- حر عاملی ، وسائل الشیعه

۳- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی

۴- فیض کاشانی، محسن ، المحجۀ البیضاء

۵- برخوردار فرید ، شاکر ، احادیث الطلاب، جلد سوم ، انتشارات لاهوت، چاپ دوم

۱۳۹۱

۶- سبزواری ، عبدالاعلی ، تهذیب الاصول

۷- شبر ، سید عبدالله ، اخلاق، مترجم محمدرضا جباران ، انتشارات هجرت، چاپ

شانزدهم ۱۳۸۹

^۱.نجم، آیه ۳۹

- ۸- شجاعی، محمد، مقالات، ج ۲، انتشارات سروش، چاپ سیزدهم
- ۹- دستغیب، عبدالحسین، قلب سلیم، ج ۲، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ سوم ۱۳۸۴
- ۱۰- رفیعی محمدی، ناصر، گفتار رفیع، چاپ نشر معروف
- ۱۱- حرعاملی، عباس قمی، محمدبن حسن،
- ۱۲- رساله بدایه الهدایه
- ۱۳- جزینی عاملی، شمس الدین ابوعبدالله محمد بن محمد بن حامد بن مکی، الدروس الشرعیه فی فقه الامامیه
- ۱۴- خوانساری، جمال، شرح غررالحکم
- ۱۵- شیخ مفید، المقنعه
- ۱۶- ازهری، محمدبن احمد، تهذیب الاصول
- ۱۷- مصباح الشریعه، منسوب به امام جعفر صادق علیه السلام، تألیف عبدالرزاق گیلانی، انتشارات پیام حق ۱۳۷۷.
- ۱۸- مشکینی اردبیلی، علی، مواعظ العدویه، انتشارات دارالحديث
- ۱۹- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار
- ۲۰- نوری، حسن، مستدرک الوسائل
- ۲۱- نراقی، احمد، معراج السعاده، انتشارات طوبای محبت، چاپ هفتم ۱۳۹۱
- ۲۲- موسوی خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث امام خمینی، نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ پنجاه و هشتم ۱۳۹۳
- ۲۳- مهدوی کنی، محمدرضا، اخلاق عملی، انتشارات مسجد مقدس جمکران، چاپ چهارم ۱۳۸۹
- ۲۴- میرشفیعی خوانساری، سیدرضا، راه و رسم زندگی در بیان قرآن و روایات، انتشارات اسوه، چاپ اول ۱۳۹۱
- ۲۵- سایت Abadis.ir
- ۲۶- سایت Wikipedia.org
- ۲۷- سایت wikivahdat.com
- ۲۸- سایت vajebyab.com
- ۲۹- سایت لام تا کام